

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.191.5

*М. П. Баб'юк**кандидат юридичних наук, директор
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола*

ЗАХИСТ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Постановка проблеми. Прагнення інтеграції України до Європейського Союзу та загальна інформатизація всіх сфер життя суспільства сприяли реформуванню законодавства України з метою гармонізації з європейськими стандартами. Зважаючи на ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [1], Верховною Радою України було прийнято довгоочікуваний Закон України «Про захист персональних даних» [2], а також внесено відповідні зміни та доповнення до Закону України «Про інформацію» [3].

Згадані законодавчі нововведення торкнулися також сфери діяльності вищих навчальних закладів. Зокрема, наказом Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України № 291 від 28 березня 2011 року [4] було запроваджено, починаючи з 2011 року, у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) експеримент «Електронний вступ». Метою запровадження цього експерименту було вдосконалення процедури подання вступниками до вищих навчальних закладів (університетів, академій, інститутів, консерваторій) незалежно від форми власності та підпорядкування заяв про вступ на денну форму навчання в електронному вигляді. Однак із погляду інформаційної безпеки така електронна реєстрація зумовила виникнення ряду проблем як організаційного, так і програмно-технічного характеру. Зокрема, це стосується обов'язкового впровадження та сертифікації комплексної системи захисту інформації, організації захищеного зберігання, обробки та знищення персональних даних абітурієнтів.

Стан дослідження. Питанням захисту персональних даних присвячено багато різнопланових праць вітчизняних дослідників. Наприклад, серед них можна виділити праці Ю. Батурина, В. Брижка, А. Марущака, Є. Захарова, І. Кісельова, М. Лушнікової, В. Цимбалюка та інших учених. Однак проблема захисту персональних даних вищим навчальним закладом є малодослідженою, у зв'язку із чим виникає ряд питань, які потребують свого нагального вирішення.

Мета статті полягає у висвітленні питання щодо дотримання вищим навчальним закладом законодавства про захист персональних даних.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-комунікаційна система ВНЗ являє собою складну сукупність підсистем, призначених для автоматизації діяльності окремих адміністративних структур, бази даних яких можуть містити персональні дані.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про захист персональних даних», персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [2]. Аналогічне визначення персональних даних міститься в статті 11 Закону України «Про інформацію» [3].

На думку окремих дослідників, з огляду на те, що в Законі України «Про захист персональних даних» відсутня градація відповідно до ступеня вразливості персональних даних, будь-яку інформацію про фізичну особу, поєднану з її ім'ям, потрібно вважати конфіденційною і, як результат, необхідно мати дозвіл суб'єкта персональних даних на її обробку [5, с. 113]. Відсутність чіткого поділу інформації може призвести до непорозумінь і конфліктних ситуацій у правовому аспекті.

Закон України «Про захист персональних даних» набув чинності вже давно, але процедури збору та обробки персональних даних досі детально не визначені нормативно-правовими актами.

Обробка персональних даних абітурієнтів і студентів обмежується досягненням конкретних, заздалегідь визначених і законних цілей. ВНЗ не повинен дозволяти обробку персональних даних абітурієнтів і студентів, несумісну з цілями збору персональних даних [6, с. 21]. ВНЗ не повинен об'єднувати бази даних, що містять персональні дані абітурієнтів і студентів, обробка яких здійснюється з метою, не сумісною між собою. Обробці повинні підлягати лише ті персональні дані абітурієнтів і студентів, які відповідають цілям їх обробки.

З метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина ВНЗ під час обробки персональних

даних абітурієнта й студента зобов'язаний дотримуватися таких загальних вимог:

1. Обробка персональних даних може здійснюватися виключно з метою забезпечення дотримання законів та інших нормативно-правових актів, сприяння абітурієнтам і студентам, забезпечення особистої безпеки, контролю кількості та якості навчального навантаження.

2. Під час визначення обсягу та змісту оброблюваних персональних даних абітурієнта та студента ВНЗ повинен керуватися Конституцією України й іншими нормативно-правовими актами.

3. Працівники ВНЗ, які мають доступ до персональних даних абітурієнтів і студентів, мають право отримувати тільки ті персональні дані абітурієнтів і студентів, які вимагаються для виконання конкретних трудових функцій.

При цьому обробка персональних даних абітурієнтів і студентів повинна здійснюватися на підставі їхньої письмової згоди на обробку персональних даних.

Не менш важливим є питання порядку зберігання ВНЗ персональних даних. Зберігання персональних даних абітурієнта та студента повинно здійснюватися у формі, що дає змогу визначити абітурієнта і студента персональних даних не довше, ніж цього вимагають цілі їх обробки, і вони підлягають знищенню або знеособленню після досягнення цілей обробки або в разі втрати потреби в їх досягненні.

У разі якщо ВНЗ надають послуги юридичні та фізичні особи на підставі укладених договорів і їм необхідно мати доступ до персональних даних абітурієнтів і студентів, то відповідні дані надаються тільки після підписання з ними відповідної угоди про нерозголошення конфіденційної інформації.

За таких умов захисту підлягають 1) інформація про персональні дані абітурієнтів і студентів, 2) документи, що містять персональні дані абітурієнта та студента, 3) персональні дані абітурієнтів і студентів, які містяться на електронних носіях.

Перелік посадових осіб ВНЗ, які мають доступ до персональних даних абітурієнтів і студентів ВНЗ, на нашу думку, повинен затверджуватися наказом ректора. Такі працівники ВНЗ зобов'язані застосовувати організаційно-технічні заходи щодо захисту персональних даних. У разі передачі персональних даних третім особам повинен використовуватися безпечний канал передачі. Крім того, забороняється передавати персональні дані через мережу міжнародного інформаційного обміну (відправляти електронною поштою тощо) без застосування необхідних програмних і/або апаратних засобів захисту.

Абітурієнт і студент повинні мати право на вільний доступ до своїх персональних даних, зокрема право на отримання копії будь-якого запису, що містить їхні персональні дані.

У разі передачі персональних даних абітурієнта та студента ВНЗ повинен дотримуватися таких вимог:

а) не повідомляти персональних даних абітурієнта та студента третій стороні без їхньої письмової згоди;

б) не повідомляти персональних даних абітурієнтів і студентів у комерційних цілях без їхньої письмової згоди;

в) попередити осіб, які отримують персональні дані абітурієнтів і студентів про те, що ці дані можуть бути використані лише з метою, для якою вони повідомлені, і вимагати від цих осіб дотримання конфіденційності отриманої інформації;

г) передавати персональні дані абітурієнта та студента в порядку, встановленому законодавством України;

д) передавати персональні дані абітурієнта та студента в інші структурні підрозділи лише з метою виконання співробітниками цих структурних підрозділів своїх трудових обов'язків.

Без письмової згоди відомості, що містять персональні дані, можуть бути надані масовим споживачам персональних даних (податковим органам, органам пенсійного та соціального забезпечення, судовим та іншим органам) в рамках чинного законодавства або якщо обробка персональних даних є необхідною у зв'язку зі здійсненням правосуддя.

Варто зауважити, що всі заходи конфіденційності під час збору, обробки та зберігання персональних даних абітурієнта та студента повинні поширюватися як на паперові, так і на електронні (автоматизовані) носії інформації.

В аспекті досліджуваної проблематики заслуговує на увагу питання транскордонної передачі персональних даних. Транскордонна передача персональних даних на території іноземних держав, які є сторонами Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, а також інших іноземних держав, які забезпечують адекватний захист прав суб'єктів персональних даних, здійснюється відповідно до чинного законодавства України та може бути заборонена або обмежена з метою захисту основ конституційного ладу України, моральних засад, здоров'я, прав і законних інтересів громадян, забезпечення оборони країни та безпеки держави.

Уповноважений орган із захисту прав суб'єктів персональних даних затверджує перелік іноземних держав, які не є сторонами згаданої Конвенції та забезпечують адекватний захист прав суб'єктів персональних даних. Держава, яка не є стороною Конвенції, може бути зарахована до переліку іноземних держав, які забезпечують належний захист прав суб'єктів персональних даних, за умови відповідності положенням зазначеної Конвенції

чинних у відповідній державі норм права та застосовуваних заходів безпеки персональних даних.

Транскордонна передача персональних даних на території іноземних держав, які не забезпечують адекватного захисту прав суб'єктів персональних даних, може здійснюватися в такому разі:

– наявності згоди в письмовій формі суб'єкта персональних даних на транскордонну передачу його персональних даних;

– у випадках, передбачених міжнародними договорами України;

– у випадках, передбачених законами України, якщо це вимагається з метою захисту основ конституційного ладу України, забезпечення оборони країни та безпеки держави, а також забезпечення безпеки стійкого та безпечного функціонування транспортного комплексу, захисту інтересів особи, суспільства та держави у сфері транспортного комплексу від актів незаконного втручання;

– виконання договору, стороною якого є суб'єкт персональних даних;

– захисту життя, здоров'я, інших життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних або інших осіб у разі неможливості отримання згоди в письмовій формі суб'єкта персональних даних [7].

До обов'язків ВНЗ у сфері захисту персональних даних можна зарахувати такі:

1. ВНЗ зобов'язаний здійснювати захист персональних даних абітурієнта та студента, застосовуючи всі необхідні організаційні й технічні заходи.

2. ВНЗ зобов'язаний безоплатно надати абітурієнту чи студенту або його законному представнику можливість ознайомлення з його персональними даними.

3. ВНЗ зобов'язаний вносити до персональних даних абітурієнта та студента необхідні зміни, знищити або блокувати відповідні персональні дані за умови, що персональні дані, обробку яких здійснює ВНЗ, є неповними, застарілими, недостовірними, незаконно отриманими або не є необхідними для заявленої мети обробки. У разі внесення змін і вжиття заходів ВНЗ зобов'язаний повідомити студента або його законного представника.

4. У разі виявлення неправомірної обробки персональних даних ВНЗ зобов'язаний припинити неправомірну обробку персональних даних. Якщо забезпечити правомірність обробки персональних даних не видається можливим, ВНЗ зобов'язаний невідкладно знищити такі персональні дані або забезпечити їх знищення. Про усунення допущених порушень або про знищення персональних даних ВНЗ зобов'язаний повідомити абітурієнта та студента або його законного представника.

5. У разі відкликання абітурієнтом чи студентом згоди на обробку своїх персональних даних ВНЗ зобов'язаний припинити обробку персональних даних або забезпечити припинення такої обробки, і в разі, якщо збереження персональних да-

них більше не було необхідним із метою обробки персональних даних, знищити їх. Про знищення персональних даних і наслідки їх знищення ВНЗ зобов'язаний повідомити абітурієнта та студента.

Зі свого боку абітурієнт чи студент із метою забезпечення достовірності персональних даних зобов'язані:

1. Під час вступу на навчання надати ВНЗ повні достовірні дані про себе.

2. У разі зміни відомостей, що становлять персональні дані, негайно повідомити ВНЗ.

Абітурієнт чи студент має право:

1) на отримання відомостей про ВНЗ, про місце його розташування, про наявність у ВНЗ персональних даних, що мають стосунок до самого суб'єкта персональних даних, а також на ознайомлення з такими персональними даними та отримання копій будь-якого запису, що містить його персональні дані, за винятком випадків, передбачених законодавством України;

2) вимагати від ВНЗ уточнення своїх персональних даних, їх блокування або знищення в разі, якщо персональні дані є неповними, застарілими, недостовірними, незаконно отриманими або не є необхідними для заявленої мети обробки, а також вживати передбачених законом заходів щодо захисту своїх прав;

3) на отримання під час звернення або під час отримання запиту інформації, що стосується обробки його персональних даних;

4) на отримання повної інформації про обробку своїх персональних даних;

5) на оскарження дій або бездіяльності ВНЗ в уповноважений орган із захисту прав суб'єктів персональних даних або в судовому порядку;

6) на захист своїх прав і законних інтересів, зокрема на відшкодування збитків і (або) компенсацію моральної шкоди в судовому порядку.

Необхідно підкреслити, що абітурієнт чи студент несе персональну відповідальність за надання завідомо неправдивих даних. Особи, винні в порушенні норм, що регулюють отримання, обробку та захист персональних даних працівників, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільну, кримінальну або іншу відповідальність відповідно до чинного законодавства України. Керівники підрозділів, в яких відбувається обробка персональних даних, несуть персональну відповідальність за забезпечення захисту персональних даних абітурієнтів і студентів.

Зокрема, адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних передбачена статтею 188-39 Кодексу України про адміністративні правопорушення [8]. Кримінальна ж відповідальність за такі дії закріплена у статті 182 Кримінального кодексу України «Порушення недоторканності приватного життя», відповідно до якої незаконне

збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації караються штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років [9].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про захист персональних даних», згода суб'єкта персональних даних – це будь-яке документоване, зокрема письмове, добровільне волевиявлення фізичної особи щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки [2]. Отже, таке волевиявлення не обов'язково повинно бути письмовим, але воно має бути документованим.

Визначення поняття «документ» міститься в Законі України «Про інформацію»: «це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання в часі та просторі» [3]. У зв'язку з наведеним можна зробити висновок, що виражену в електронному вигляді згоду, яка зберігається на жорсткому диску комп'ютера, можна вважати законною. Але складність полягає в доведенні факту, що саме ця особа надала згоду на використання персональних даних із певною метою. Виходом із цієї ситуації могло б стати використання кваліфікованого електронного підпису, який відповідно до статті 18 Закону України «Про електронні довірчі послуги» прирівнюється до власноручного [10]. Однак реалізувати ідею щодо використання електронного цифрового підпису в межах вищого навчального закладу складно.

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що законодавче забезпечення захисту персональних даних в Україні вимагає негайного прийняття ряду підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на регламентацію процедури обробки персональних даних в інформаційно-телекомунікаційних системах. Зазначене зумовлює необхідність у тісній взаємодії як законодавчих, так і виконавчих державних органів. У свою чергу, ВНЗ повинні вирішити ряд складних організаційних і програмно-технічних заходів із метою приведення процесів функціонування інформаційно-комунікаційної системи у відповідність до вимог чинного законодавства України.

Література

1. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_326.
2. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

4. Про запровадження у 2011 році у вищих навчальних закладах експерименту «Електронний вступ 2011»: наказ Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України № 291 від 28 березня 2011 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/17719/.

5. Бабенко Т.В., Третяк О.М., Мещеряков Л.І., Кручинін О.В. Обробка персональних даних в умовах діяльності вищих навчальних закладів. Науково-технічний журнал «Захист інформації». 2011. № 2. С. 112–114.

6. Стефанчук Р.О. Юридична освіта і наука в Україні: чи все гаразд? Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 9. С. 18–31.

7. Белякова О., Гелетій М. Експорт та імпорт персональних даних. Правила транскордонної передачі. Юрист і закон. 2018. № 16. URL: <http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine/900459>.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

10. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2007 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.

Анотація

Баб'юк М. П. Захист вищим навчальним закладом персональних даних. – Стаття.

Стаття присвячена розкриттю особливостей дотримання вищим навчальним закладом законодавства про захист персональних даних абітурієнтів і студентів. Досліджено, що саме необхідно розуміти під персональними даними абітурієнтів і студентів. Окрема увага приділена висвітленню питання про захист вищим навчальним закладом персональних даних. Запропоновано механізм обробки вищим навчальним закладом персональних даних абітурієнтів і студентів.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, персональні дані, інформація, захист, обробка персональних даних.

Аннотация

Бабюк М. П. Защита высшим учебным заведением персональных данных. – Статья.

Статья посвящена раскрытию особенностей соблюдения высшим учебным заведением законодательства о защите персональных данных абитуриентов и студентов. Доказано, что именно необходимо понимать под персональными данными абитуриентов и студентов. Отдельное внимание уделено освещению вопроса о защите высшим учебным заведением персональных данных. Предложен механизм обработки высшим учебным заведением персональных данных абитуриентов и студентов.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, персональные данные, информация, защита, обработка персональных данных.

Summary

Babiuk M. P. Protection of personal data by the higher educational establishment. – Article.

The article is devoted to the disclosure of the peculiarities of compliance the higher educational establishment with the legislation on the protection of personal data of high school graduate and students. It is explored

what exactly it is necessary to understand under the personal data of high school graduate and students. Particular attention is paid to the issue of the protection of personal data by a higher educational establishment. The mechanism of processing of personal data of high school

graduate and students by the higher educational institution is offered.

Key words: higher educational establishment, personal data, information, protection, processing of personal data.